

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT STATİSTİKA KOMİTƏSİ**
Xidmət statistikası şöbəsi

**NƏQLİYYAT SEKTORUNDA YÜK DAŞINMASI STATİSTİKASINA
DAİR KEYFİYYƏT MƏRUZƏSİ**

16.04.2013

Mündəricat

1.	Statistik prosesə və məhsullara giriş.....	3
2.	Aktuallıq.....	5
3.	Dəqiqlik.....	5
4.	Vaxtlı-vaxtında olma və tam vaxtında yerinə yetirmə.....	6
5.	Bərabər giriş və aydınlıq.....	6
6.	Uyğunluq (əlaqələndirmə) və müqayisəlilik.....	8
7.	Çıxış keyfiyyət komponentləri arasında seçim.....	8
8.	İstifadəçi tələbatlarının və qavramalarının qiymətləndirilməsi.....	9
9.	İqtisadi səmərəlilik və respondentlərə düşən yük.....	9
10.	Məxfilik, şəffaflıq və təhlükəsizlik.....	10
11.	Yekun.....	10

1. Statistik prosesə və məhsullara giriş

Sorğunun qısa təsviri

Xidmət statistikasına şöbəsi əsas fəaliyyəti nəqliyyat fəaliyyəti olan hüquqi vahidlər və avtomobil nəqliyyatı sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslər tərəfindən kommersiya məqsədilə yük daşınmasının statistik müşahidəsini təşkil edir və bu sahə üzrə statistik məlumatlar toplayır. Eyni zamanda, yük daşınması ilə məşğul olan statistik vahidlərin təşkilatların statistik müşahidələrlə əhatə olunmasını, bu göstəricilər üzrə beynəlxalq müqayisəliliyin təmin edilməsini həyata keçirir. Yük daşınmasının ölçülməsi nəqliyyatın bütün növləri üzrə (dəmir yolu nəqliyyatı, dəniz nəqliyyatı, hava nəqliyyatı, boru kəməri nəqliyyatı və avtomobil nəqliyyatı) həyata keçirilir.

Əsas makro göstəricilərdən biri olan nəqliyyat sektorunda yük daşınması ölkə iqtisadiyyatının ölçülməsində və eyni zamanda makro göstəricilərin formalaşmasında, milli hesablar sistemi göstəricilərinin müəyyənləşdirilməsində istifadə olunur.

Müşahidə vahidləri

Yük daşınması həcmi ölçülməsi üçün müşahidə vahidi hüquqi və fiziki şəxslər götürülür. Nəqliyyat vasitəsi ilə yük daşınması fəaliyyəti göstərən bütün hüquqi şəxslər bütövlükdə müşahidəyə cəlb olunur. Müşahidəyə cəlb edilmiş statistik vahidlərin registri ildə bir dəfə yenilənərək istifadə olunur.

Nəqliyyat sahəsində böyük xüsusi çəkiyə malik olmaqla son illər dinamik inkişaf edən sahələrdən biri olan avtomobil nəqliyyatı ilə daşınmış yüklərin həcmi seçmə müşahidə yolu ilə müəyyənləşərək baş məcmuya şamil edilir. Seçmənin həcmi müəyyənləşdirilərkən əvvəlki seçmə müayinələrin nəticələri və Avropa Birliyi Şurasının 1998-ci il tarixli 1172/98 sayılı “Yük nəqliyyatında seçmə müayinələrin keçirilməsinə dair” göstərişi nəzərə alınaraq seçmənin həcmi müəyyənləşdirilir. Baş məcmu ölkə ərazisində qeydiyyatdan keçmiş bütün yük avtomobilləridir. Statistik müşahidə hər 5 ildən bir keçirilir. Müşahidənin keçirilməsi üçün yük avtomobillərinin nəqliyyat vasitələrinin registrindən istifadə edilir.

Əhatə

Sözü gedən göstəricinin əldə olunması məqsədi ilə əsas fəaliyyəti nəqliyyat işi olan hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən kommersiya məqsədilə yük daşınması ilə məşğul olan statistik vahidlər müşahidəyə cəlb olunur. Hüquqi şəxslər üzrə məlumatların əldə olunması üçün müşahidə başdan-başa aparılır. Fiziki şəxslər üzrə məlumatların əldə olunması üçün seçmə vahid müəyyənləşdirilir və baş məcmuya şamil olunur. Seçmə vahid yük avtomobilləridir. Avtomobil nəqliyyatında yük daşınması ölkə üzrə hesablanır və növbəti keçiriləcək müayinəyə qədər məlumatlar mövsümlük indeksinə uyğun olaraq aylar üzrə hesablanır.

Əsas göstəricilər:

Dəmir yolu nəqliyyatı ilə yük daşınması;

Dəniz nəqliyyatı ilə yük daşınması;

Hava nəqliyyatı ilə yük daşınması;

Boru kəməri ilə yük daşınması;

Avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşınması;

Növlər üzrə yük daşınması;

Ölkələr üzrə yük daşınması;

İstiqamətlər üzrə yük daşınması;

Nəqliyyat dəhlizində yük daşınması.

Rəsmi statistika hesabatı forması

Sorgu vərəqi rəsmi statistika hesabatı formasıdır. Hesabat forması fəaliyyət növünə və dövriliyinə görə fərqlənir. Nəqliyyat növlərinə görə, avtomobil nəqliyyatı istisna olmaqla daşınmış yüklərin həcminə dair aylıq məlumatlar (bəniz, dəmir yolu, hava, boru kəməri nəqliyyatı) hesabat dövründən sonrakı ayın 5-ci iş gününə kimi, nəqliyyat dəhlizində daşınmış yüklərin həcmi isə hesabat dövründən sonrakı ayın 30-dək, rüblük məlumatlar hesabat dövründən sonra 45 gün müddətinə yerləşdiyi rayonun (şəhərin) statistika orqanına və ya elektron formada hesabatı (məlumatı) www.stat.gov.az internet sahifəsində real-vaxt rejimində təqdim edilir. İldə bir dəfə olaraq ölkədə mövcud olan yük avtomobillərinin sayını regionlar üzrə müayinənin nəticələrinə uyğun olaraq bir yük avtomobilinin orta hesabla il ərzində yük daşınmasına vurmaqla hesablanır. Eyni zamanda, aylıq və rüblük dövriliklə

avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşınmalarının həcmi keçirilmiş müayinənin nəticələrinə əsaslanaraq müayinədən sonrakı dövrlərdə aylar üzrə “Demetra+” proqramına əsasən mövsümlük əmsalını nəzərə alaraq hesablanır. Yük daşınması üzrə aylıq məlumatlar *mövsümü düzəlişi* nəzərə almaqla təqdim olunur. Aylıq məlumatlar əsasında göstəricinin dinamikasının düzgün təsviri və ayların bir-biri ilə müqayisəsi zamanı mövsümi amillərin kənarlaşdırılması üçün mövsümi düzəlişlərin tətbiq edilməsi olduqca vacibdir. Mövsümi düzəlişlər nəzərə alınmış dinamika sıralarının qurulması üçün Avropa ölkələrinin əksəriyyətində (həmçinin Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsində) istifadə olunan “Demetra+” proqram təminatından istifadə edilir. “Demetra+” proqram təminatı, istifadəçilərə asan başa düşülən müxtəlif əyani qrafiklər vasitəsilə hazırlanan məlumatların diaqnostikası imkanı yaradır. Diaqnostikanın əsas məqsədi iqtisadi inkişaf göstəricilərin təhrif edilməsi üçün düzgün olmayan məlumatların qabağının alınması, mövsümi düzəlişlərin, hazırlanan statistik məlumatların keyfiyyətinin təmin edilməsidir.

2. Aktualıq

Avtomobil nəqliyyatında yük daşınmasının ölçülməsi Avropa Birliyi Şurasının 1998-ci il tarixli 1172/98 sayılı “Yük nəqliyyatında seçmə müayinələrin keçirilməsinə dair” əsasnaməyə, “Nəqliyyat statistikasına üçün yük təsnifatı (siyahısı)”na, “Avrostat”, “Beynəlxalq Nəqliyyat Forumu” və “BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyası”nın birgə hazırladığı “Nəqliyyat statistikasına üçün qlossari”yə və digər beynəlxalq standartlara və tələblərə uyğun həyata keçirilir. Bütün səviyyələrdə çıxış cədvəlləri alınaraq istifadəçilərin tələbatlarının ödənilməsinə xidmət edir.

3. Dəqiqlik

Məlumatların dəqiqlik səviyyəsinin ölçülməsi əsasən hesabat formalarının doldurulması ilə bağlı yerli statistika orqanlarının müvafiq mütəxəssisləri üçün seminarlar keçirilir, metodoloji yeniliklər baş verərsə operativ olaraq məlumatlandırılır. Eyni zamanda statistik vahidlər tərəfindən daxil edilən ilkin məlumatlar məntiqi olaraq yoxlanılır. İstənilən göstəricinin düzgün doldurulmasına nəzarət üçün hər bir hesabat formasına fərdi kompüterlərdə işlənmə proqramları yazılır.

4. Vaxtlı-vaxtında olma və tam vaxtında yerinə yetirmə

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin “Yerli statistika orqanları üçün statistik işlər proqramı”na əsasən yerli statistika orqanlarından ilkin məlumatlar hesabat ayının 5-ci iş günü toplanır. Əldə olunmuş ilkin məlumatlar əsasında ilk nəticələr hazırlanır. Rüblük məlumatlar isə hesabat dövründən 45-gün sonra toplanır və bunun nəticəsində dəqiqləşmiş göstəricilər əldə olunur.

Yük daşınması statistikasına dair dəqiqləşmiş məlumatlar iyul ayında şöbə tərəfindən nəşr olunan “Azərbaycanın nəqliyyatı” adlı statistik məcmuədə əks olunur.

2013-cü ili əhatə edən bir neçə ay üzrə V2 (hesabat dövrünün sonuncu günündən son nəticələrin nəşr gününə qədər günlərin sayı) göstəricisi (son nəticələrin vaxtlı-vaxtında olması)

Cədvəl № 1

Hesabat dövrü	09.01.2013	07.02.2013	07.03.2013
Nəşr tarixi	16.01.2013	18.02.2013	15.03.2013
Aralıq vaxt (laq), təqvim günü	7 gün	11 gün	9 gün
Aralıq vaxt (laq), iş günü	5 gün	7 gün	5 gün

2013-cü ili əhatə edən bir neçə ay üzrə V3 göstəricisi (nəşrin tam vaxtında yerinə yetirilməsi)

Cədvəl № 2

Hesabat dövrü	09.01.2013	07.02.2013	07.03.2013
Elan edilmiş nəşr tarixi	16.01.2013	16.02.2013	15.03.2013
Faktiki nəşr tarixi	16.01.2013	18.02.2013	15.03.2013
Aralıq vaxt (laq)	0	2	0

5. Bərabər giriş və aydınlıq

Yük daşınması üzrə yekun məlumatlar hazırlandıqdan sonra istifadəçilərin tələbatlarının ödənilməsi məqsədi ilə bir neçə yayım vasitəsindən istifadə olunur. Belə ki, yekun məlumatların hesablanması prosesi yekunlaşdıqdan sonra təhlili məruzələr, ekspress-məlumat, press-reliz, aylıq və illik məlumatlar əks olunmuş bülleten, illik məlumatlar əks olunmuş statistik məcmuə Komitənin veb-səhifəsində PDF formatında əks olunur. İllik məlumatlar Komitənin veb-səhifəsindəki statistik məlumat bazası bölməsində də yerləşdirilir.

Komitənin veb-səhifəsində Metaməlumatlar bölməsində yük daşınması statistikasını

üzrə əsas göstəricilərə və hesabat formalarına dair metaməlumatlar (<http://www.azstat.org/MetaDataG/> və <http://www.azstat.org/MetaDataW/>) yerləşdirilmişdir.

<http://www.azstat.org/MESearch/search?departament=26&lang=az>.

Bundan əlavə göstəricilər və hesabat formalarına dair metaməlumatlar, həmçinin digər metodoloji izahlar da mövcuddur (<http://www.stat.gov.az/menu/7/>)

Nəticələrin yayımlanması üçün istifadə olunan vasitələr

Sıra №-si	Vasitə	Əldə edilmə yeri
1	Dövlət Statistika Komitəsinin veb-saytı	www.stat.gov.az
2	Ekspress məlumatlar, press-relizlər	www.stat.gov.az
3	Məlumat bazası	http://www.azstat.org/MESearch/search?departament=26&lang=az
4	Dövlət statistika orqanlarına göndərilən sorğulara cavablar	-
5	“Azərbaycan rəqəmlərdə”	http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/
6	“Azərbaycanın nəqliyyatı”	http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/
7	“Azərbaycanın statistik göstəriciləri”	http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/
8	“Azərbaycan faktlarla”	-

BA1. Kağız məcmuələr üçün abunələrin və sifarişlərin sayı

Yük daşınması statistikasına dair məlumatlar kağız formasında Xidmət statistikasının şöbəsi tərəfindən hazırlanan “Azərbaycanın nəqliyyatı” adlı statistik məcmuə vasitəsilə təqdim olunur. Məcmuə 180 nüsxədə çap olunur ki, onlardan:

- 27 nüsxə rəhbər orqanlara, nazirlik, komitə və digər dövlət orqanlarına, həmçinin yerli və xarici təşkilatlara;
- 97 nüsxə Dövlət Statistika Komitəsinin rəhbərliyinə, şöbələrə, kitabxanaya və yerli statistika orqanlarına;
- 14 nüsxə digər istifadəçilərə (elmi-tədqiqat institutlarına və s.) paylanılır;
- 42 nüsxə şöbədə istifadə üçün saxlanılır.

BA2. Onlayn məlumat bazasına girişlərin sayı

http://www.stat.gov.az/link_click_counter/-də nəqliyyat statistikasına dair statistik məhsullardan istifadəçilərin istifadə %-ləri daimi əks etdirilir.

6. Uyğunluq (əlaqələndirmə) və müqayisəlilik

Yük daşınmasının hesablanması bütün ölkələr üçün eyni olan beynəlxalq müqayisəliliyi təmin edən ümumi nəzəriyyəyə və metodologiyaya əsaslanır.

Avtomobil nəqliyyatında yük daşınmasının ölçülməsi Avropa Birliyi Şurasının 1998-ci il tarixli 1172/98 sayılı “Yük nəqliyyatında seçmə müayinələrin keçirilməsinə dair” əsasnaməyə, “Nəqliyyat statistikasına üçün yük təsnifatı (siyahısı)”na, “Avrostat”, “Beynəlxalq Nəqliyyat Forumu” və “BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyası”nın birgə hazırladığı “Nəqliyyat statistikasına üçün glossarı”sinə və digər beynəlxalq standartlara və tələblərə uyğun həyata keçirilir.

UM1. Verilmiş dinamika sırasının uzunluğu

Yük daşınmasına dair məlumatlar dinamika sıralarında əks etdirilir. Dinamika sıralarında Azərbaycan Respublikası üzrə nəqliyyat və qeyri-nəqliyyat sektorunda yük daşınması, Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizində yük daşınması, regionlar üzrə avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşınması, növlər üzrə yük daşınmasına dair göstəricilər əks olunur. Bu göstəricilər 1991-ci ildən hazırkı dövrdək aylar üzrə əks etdirilir.

7. Çıxış keyfiyyət komponentləri arasında seçim

Şöbə yük daşınmasının hesablanması zamanı bütün keyfiyyət aspektlərinin ayrı-ayrılıqda yaxşılaşdırılması üçün mümkün imkanlardan istifadə edir və bu sahədə müsbət nəticələrin alınması istiqamətində işlərini davam etdirir. Belə ki, aktualıq aspekti üzrə məlumatların yığılı, emalı və yayılması zamanı operativlik hər zaman gözlənilir. Dəqiqlik aspekti üzrə ilkin məlumatların toplanmasına daim nəzarət edilir və mütəmadi olaraq məlumatların dürüslüyü yoxlanılır.

Vaxtlı-vaxtında olma aspekti üzrə yük daşınması ilə bağlı bütün məlumatların əldə edilməsi üzrə işlər Xidmət statistikasına şöbəsinin iş planına uyğun olaraq həyata

keçirilir. Hər ilin əvvəlində göstəricilərin yayımlanması barədə təqvim hazırlanaraq Komitənin internet sahifəsində yerləşdirilir.

8. İstifadəçi tələbatlarının və qavramalarının qiymətləndirilməsi

Şöbə tərəfindən istifadəçilərlə hər il mütəmadi olaraq görüş keçirilir. Görüşdə istifadəçilərin tələbatlarının ödənilməsi məqsədi ilə onlar tərəfindən verilən təkliflər mümkün qədər nəzərə alınır, tələbatın ödənilməsi istiqamətində növbəti illərdə şöbə öz işini qurur. Tələbatların öyrənilməsi eyni zamanda ayrı-ayrı təşkilatların və fiziki şəxslərin müraciətləri əsasında da həyata keçirilir. İstifadəçi tələbatlarını öyrənmək məqsədilə mütəmadi olaraq əsas istifadəçilərdən olan Nəqliyyat Nazirliyinin, Azərbaycan Dövlət Xəzər Dəniz Gəmiçiliyinin, “Azərbaycan Dəmir Yolları”nın mütəxəssisləri və digər istifadəçilər üçün seminarlar təşkil olunur. Bu seminarlarda istifadəçilərlə fikir mübadiləsi aparılır, tövsiyə olunan təkliflər araşdırılır və nəticələrin yaxşılaşdırılmasına xidmət edən təkliflər tətbiq olunur. Sonuncu dəfə şöbə tərəfindən Dövlət Statistika Komitəsinin 28 dekabr 2011-ci il tarixli, 38/7 nömrəli kollegiya qərarı ilə təsdiq edilmiş “2012-ci il metodoloji və məlumat istifadəçiləri ilə iş planı”na əsasən 24 oktyabr 2012-ci il tarixində istifadəçilər üçün “Azərbaycanda nəqliyyat və rabitə statistikasına üzrə hesabat formaları, məlumatların işlənilməsi və yayılması məsələləri” mövzusunda seminar təşkil olunmuşdur.

9. İqtisadi səmərəlilik və respondentlərə düşən yük

Rəsmi statistikanın keyfiyyətliliyini və ictimaiyyətin statistikaya inamını təmin etmək üçün bu sahədə proqramların həyata keçirilməsi üzrə işlərin təşkili və aparılması statistika məlumatlarının düzgünlük, obyektivlik, müasir şəraitə uyğunluq, məxfilik və şəffaflıq prinsipinə əsaslanır.

Son dövrlərdə hesabatların real-vaxt rejimində təqdim edilməsinə keçilməsi səmərəliliyin yaxşılaşdırılması sahəsində atılan ən mühüm addımlardan biridir. Həmçinin rəsmi statistika hesabatlarında mütəmadi olaraq respondentlərə düşən yükün aşağı salınması sahəsində daimi işlər görülür, müxtəlif göstəricilər əsasında hesablanacaq göstəricilər və aktuallığını itirmiş göstəricilər hesabat formalarından çıxarılır.

10. Məxfilik, şəffaflıq və təhlükəsizlik

Rəsmi statistikanın aparılması üçün yığılan, işlənən və məlumatlar bazasına daxil edilən, birbaşa və ya dolayı yolla statistik vahidlərin tanınmasına və beləliklə də, ilkin məlumatların əldə edilməsinə imkan verən hüquqi və fiziki şəxslərin ilkin statistik məlumatları konfidensial sayılır və statistik sirdir. Bu baxımdan da şöbə ilkin məlumatların məxfiliyinin qorunmasını daim izləyir və bu sahədə lazımi tədbirlər görür.

11. Yekun

Yük daşınmasına dair məlumatların daha keyfiyyətli əldə olunması üçün gələcəkdə bu sahənin proqramlaşdırılması və keyfiyyətinin yüksəldilməsi istiqamətində işlərin davam etdirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir.